

УДК 159.9.072.4

Анастасія Большакова

доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної психології
Харківської державної академії культури, Харків, Україна
E-mail : Bolshakova777@ukr.net

ЖИТТЄТВОРЧІ ЗДІБНОСТІ ТА КРЕАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОСОБИСТОСТІ, ЯКА САМОАКТУАЛІЗУЄТЬСЯ

***Анотація:** Дослідження проведено в галузі психології життєтворчості. Вивчено взаємозв'язок життєтворчих здібностей та креативного потенціалу особистості, яка самоактуалізується. Досліджено сім видів життєтворчих здібностей: усвідомлення смислу життя, життєстійкість, цілепокладання, пластичність, особистісне зростання, креативність, рефлексія. Вивчено показники самоактуалізації, які найбільш інформативно характеризують креативний потенціал особистості. Показано, що життєтворчі здібності є особистісним корелятом таких важливих складових креативного потенціалу як креативність, спонтанність та автономність.*

***Ключові слова:** життєтворчість, життєтворчі здібності, креативність, креативний потенціал, самоактуалізація.*

Anastasiya Bolshakova

Doctor of sciences (Psychology), Professor, Chief of the Department of Social psychology,
Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine
E-mail : Bolshakova777@ukr.net

LIFE-CREATION ABILITIES AND CREATIVE POTENTIAL OF SELF- ACTUALIZED PEOPLE

***Abstract:** The investigation is realized in the area of life-creation psychology. The correlations between life-creation abilities and creative potential of self-actualized people are investigated. The seven types of life-creation abilities (sense of life, hardiness, purposefulness, plasticity, aspiration to the personal development, creativity, reflective abilities) are investigated. The descriptions of self-actualization, that characterize creative potential, are studied. It is shown that the life-creation abilities are related to the most important constituents of creative potential (creativity, autonomy, spontaneity).*

***Keywords:** life-creation, life-creation abilities, creativity, creative potential, self-actualization.*

Анастасія Большакова

ЖИЗНЕТВОРЧЕСКИЕ СПОСОБНОСТИ И КРЕАТИВНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ САМОАКТУАЛИЗИРУЮЩЕЙСЯ ЛИЧНОСТИ

© Анастасія Большакова, 2016

Аннотація: *Исследование проведено в области психологии жизнетворчества. Изучена взаимосвязь жизнетворческих способностей и креативного потенциала самоактуализирующейся личности. Исследованы семь видов жизнетворческих способностей: осознания смысла жизни, жизнестойкость, целеполагание, пластичность, личностный рост, креативность, рефлексия. Изучены показатели самоактуализации, наиболее информативно характеризующие креативный потенциал. Показано, что жизнетворческие способности являются личностным коррелятом таких важнейших составляющих креативного потенциала, как креативность, спонтанность и автономность.*

Ключевые слова: *жизнетворчество, жизнетворческие способности, креативность, креативный потенциал, самоактуализация.*

Anastasiya Bolshakova

An extended abstract of a paper on the subject of:

"Life-creation abilities and creative potential of self-actualized people"

Problem setting. *Recognition of a person as a subject of his or her own course of life stipulates for necessity of studying the conditions, mechanisms and factors of development of his or her capabilities for constructive self-actualization in his or her life. These capabilities are conditioned by the level of development of life-creation abilities, which are to be an important matter of modern psychological research.*

Recent research and publications analysis. *The central statement of life-creation conception developed by Ukrainian researchers is an idea that a person, a human being, is a subject of life assigned for creative planning, designing and realization of his or her life project. As Russian researches asserted, the appearance of life-creation conception proclaimed the modification of modern existential psychology paradigm and allowed to resolve its important theoretical and methodological problems.*

An ability to life-creation becomes apparent in possessing a capability of organizing his or her own life conditions and potential so that they could contribute to individual evolution and achievement of the important life goals. This ability develops in certain life-creation talents. By "life-creation talents" one can understand individual psychological particular qualities of a person, which can guarantee the success in mastering and further application of resources, mechanisms and strategies of creative planning, designing and realization of life as an individual project.

Analysis of latest research and publications on life-creation problems allowed to find some unresolved up to now aspects of life-creation problem – study of its correlation with an individual self-actualization process.

Paper objective *is to study particularities of correlation between life-creation abilities and creative potential of a self-actualized person. Problem: to define main types of life-creation abilities and to evaluate the level of their development; to find and to evaluate indices of self-actualization that give most of information on the creative potential of a person; to reveal particular qualities of correlation between the levels of development of life-creation abilities and creative potential.*

Paper main body. *The diagnostics of life-creation abilities was carried out on the basis of the own author's questionnaire which allowed to study the seven types of life-creation abilities: comprehension of sense of life, vital capacity (overcoming of life difficulties), pur-*

purposefulness, plasticity (self-modification), personal growth, creativity (creation of the new), reflection (self-consciousness, self-knowledge). The diagnostics of creative potential was carried out on the basis of self-actualization questionnaire according to theoretical conception of A. Maslow.

In the course of statistical treatment of the results, an analysis of correlation between life-creation abilities and creative potential of a self-actualized person was carried out. It was discovered that the index of creativity according to self-actualization questionnaire correlates with such life-creation abilities as comprehension of sense of life, vital capacity, purposefulness, plasticity, personal growth, creativity, reflection. The index of spontaneity has connection with comprehension of sense of life, plasticity, personal growth, creativity. The index of autonomy reveals correlation with comprehension of life, vital capacity, purposefulness, aspiration for personal growth, and creativity.

Conclusion of the research *The level of development of life-creation abilities and general life-creation capacity can be considered as the identity correlate of important components of the creative potential. Creativity, spontaneity and autonomy are characteristic for life-creative identities with developed abilities for searching the sense of their own existence, with opposition to life difficulties, acceptance of unforeseen future and new experience, personal and professional growth, transformation of their own life into attractive and interesting process, self-understanding and self-conscious ones.*

Постановка проблеми. Визнання людини суб'єктом власного життєвого шляху обумовлює необхідність вивчення умов, механізмів та факторів розвитку її здатності до вільної, творчої, активної розробки та реалізації життєвих планів і перспектив, конструктивного життєвого самоздійснення. Зумовлюється ця здатність рівнем розвитку особливих – життєтворчих – здібностей, які мають бути важливим об'єктом сучасних психологічних досліджень з проблеми психічного благополуччя та повноцінного функціонування особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Центральним положенням концепції життєтворчості, що розроблена українськими дослідниками, є уявлення про людину як суб'єкт життя, в основі існування якої закладено життєтворчість – “особлива й вища форма прояву творчої природи людини... духовно-практична діяльність, що спрямована на творче планування, проектування та здійснення життєвого проекту” [6, с. 158].

За твердженням російських дослідників, поява концепції життєтворчості ознаменувала зміну парадигми сучасної екзистенціальної психології, зокрема психотерапії [3], а також дозволила певним чином вирішити такі важливі теоретико-методологічні завдання: поєднати в рамках однієї категорії, а отже, загального предмету досліджень, проблеми творчої діяльності, самореалізації, самоактуалізації, особистісної зрілості, саморегуляції, особистісного зростання тощо; категоріально позначити перехід від аналізу творчості як якості певних психічних функцій, процесів та сукупності особистісних рис, до її аналізу як форми розвитку особистості; визначити особливу форму розвитку особистості – динаміку руху зрілої, адаптованої особистості, яка орієнтується на власний творчий розвиток [7]. Визначають життєтворчість як “особистісно-орієнтовану практику розвитку та корекції відносин людини зі світом” [3, с. 108]. У результаті реалізації цієї практики досягається певний позитивний життєтворчий ефект – “розширення життєвого світу. Людина сама обирає, як буде для неї найкраще, якщо вона матиме досить широку можливість вибору, якщо в неї буде досить широка свідомість, якщо в неї бу-

де досить повна та багатомірна картина світу і досить повна та багатомірна картина своїх відносин зі світом” [4, с. 108].

У загальному сенсі здатність до життєтворчості проявляється в можливості таким чином упорядковувати умови власного життя та власні можливості, щоб вони сприяли особистісному розвитку та досягненню важливих життєвих цілей. Ця здатність як “інтегративна, духовна здатність суб’єкта перетворювати та розширювати свій життєвий світ, змінювати та організовувати свою систему відносин у процесі розвитку індивідуальності” [9, с. 283] конкретизується в певних життєтворчих здібностях.

Життєтворчі здібності, як психічні утворення, є одним з видів здібностей людини, суттєві ознаки яких визначив ще Б. Теплов: “По-перше, під здібностями розуміються індивідуально-психологічні особливості, що відрізняють одну людину від іншої ... По-друге, здібностями називають не всякі взагалі індивідуальні особливості, а лише такі, які мають відношення до успішності виконання якої-небудь діяльності або багатьох діяльностей. ... По-третє, поняття “здібність” не зводиться до тих знань, навичок або умінь, які вже вироблені у цієї людини” [8, с. 262-263]. Виходячи з цього, під життєтворчими здібностями можна розуміти індивідуально-психологічні особливості людини, що забезпечують успішність оволодіння та подальшого використання засобів, механізмів та стратегій творчого планування, проектування та здійснення життєдіяльності як індивідуального проекту.

На сьогодні проблематика життєтворчості та життєтворчих здібностей є однією з провідних для сучасної психології та педагогіки. Проте, хоча вченими створено досить змістовні та переконливі концепції в цьому проблемному полі, недостатньо вивченим залишився вплив здатності до життєтворчості на процес реалізації найважливішої екзистенційної потреби особистості – у самоактуалізації. Отже, аналіз останніх досліджень та публікацій з проблем життєтворчості дозволяє здійснити **виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми життєтворчості**, до яких слід віднести вивчення її взаємозв’язків із процесом самоактуалізації особистості.

Метою даної роботи було вивчення особливостей взаємозв’язку життєтворчих здібностей та креативного потенціалу особистості, яка самоактуалізується. Відповідно до мети дослідження було розв’язано його основні завдання: визначити основні види життєтворчих здібностей та оцінити рівень їх розвитку; виділити та оцінити показники самоактуалізації, які найбільш інформативно характеризують креативний потенціал особистості; розкрити особливості взаємозв’язку між рівнем розвитку життєтворчих здібностей та креативного потенціалу.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Для реалізації мети наукового пошуку було проведено дослідження серед особистостей юнацького віку. У дослідженні прийняли участь 143 особи віком від 19 до 25 років (78 жінок та 65 чоловіків).

Діагностику життєтворчих здібностей було здійснено за допомогою власного авторського опитувальника [1]. Методологічною основою створення цієї методики було уявлення про те, що в життєтворчості як процесі побудови життя можна виділити дві складові. Перша складова (процеси проектування) передбачає побудову життєвих планів та програм, формування життєвих стратегій та концепцій. Друга (процеси здійснення) – є реалізацією розроблених життєвих проектів [2; 5; 6]. Відповідно до виділення

цих складових життєздійснення було визначено комплекс найважливіших емпіричних індикаторів життєтворчих здібностей, що визначають різні їх види: самопізнання та рефлексія як усвідомлення стереотипів та переконань, що є бар'єрами для вільної реалізації особистісного потенціалу; розуміння власних інтересів, цінностей, моральних якостей; виявлення сильних сторін власної особистості як ресурсів побудови життєвих стратегій; розкриття слабких сторін особистості з метою розробки програми саморозвитку та самовдосконалення; позитивна орієнтація на майбутнє з урахуванням власних можливостей та обмежень; прогнозування напрямів та змісту особистісного розвитку; опанування технологіями здійснення важливих життєвих виборів – від глобальних (сенси життя, ціннісні орієнтації, система вірувань тощо) до більш конкретних (професія, спеціалізація, захоплення, коло спілкування тощо); цілеспрямованість у реалізації життєвих планів; подолання тимчасових перешкод та труднощів на шляху до обраної мети; гнучкість у виборі засобів реалізації розроблених життєвих планів; уміння відмовитися від бажаної мети, якщо її реалізація є неможливою або потребує невиправданих жертв (компроміс із власним сумлінням, руйнування відносин із близькими людьми та і н.) [1].

Виділені емпіричні індикатори знайшли своє відображення у факторній структурі Опитувальника життєтворчості, яка відповідає семи видам життєтворчих здібностей: усвідомлення смислу життя, життєстійкості (долання життєвих труднощів), цілепокладання, пластичності (самозмінювання), особистісного зростання, креативності (створення нового), рефлексії (самоусвідомлення, самопізнання).

Діагностику креативного потенціалу було здійснено за допомогою опитувальника самоактуалізації (в адаптації Н. Каліної та О. Лазукіна), створеного відповідно до теоретичної концепції А. Маслоу [4]. Для подальшого аналізу було обрано три шкали методики, які найбільш змістовно репрезентують саме креативні характеристики особистості, яка самоактуалізується: креативність, спонтанність та автономність.

У ході статистичної обробки отриманих результатів був проведений аналіз взаємозв'язку між рівнем розвитку життєтворчих здібностей та креативного потенціалу особистості, яка самоактуалізується. Результати (статистично значущі коефіцієнти кореляції) наведено у табл. 1.

Таблиця 1

**Кореляції шкал Опитувальника життєтворчих здібностей
з показниками креативного потенціалу особистості, яка самоактуалізується***

Складові креативного потенціалу особистості, яка самоактуалізується (Шкали опитувальника самоактуалізації)	Життєтворчі здібності особистості							Загальний показник
	Осмисленість життя	Життєстійкість	Цілеспрямованість	Пластичність	Прагнення до особистісного зростання	Креативність	Рефлексивні здібності	
Креативність	,412	,301		,564	,421	,864	,467	,476
Спонтанність	,514			,654	,792	,731		,345
Автономність	,307	,364	,361		,421	,447		,313

Примітка: * за власними даними, $p \leq 0,01$.

Результати кореляційного аналізу, наведені у табл. 1, показують, що майже всі показники розвитку здатності до життєтворчості (за винятком цілеспрямованості) утворюють прямі статистично значущі зв'язки з креативністю, яка, за даними А. Маслоу, визначає творче ставлення людини до життя в усіх його сферах та видах її діяльності [4]. Оскільки оцінки креативності прямо корелюють з оцінками досліджуваних за Опитувальником життєтворчості, можна дійти висновку, що особистісним корелятом прагнення до творчості в усіх її проявах є високий рівень розвитку здатностей до пошуку смислу власного існування, протистояння життєвим труднощам, прийняття непередбачуваного майбутнього та нового досвіду, особистісного та професійного зростання, перетворення власного життя на привабливий та цікавий процес, саморозуміння та самоусвідомлення. Тобто схильність до унікальності та оригінальності вчинків та рішень тим більшою мірою притаманна людині, чим більшою мірою вона розвинула у собі здатність до життєтворчості як вільної, самостійної, відповідальної, активної побудови власного життя у якості творчого проекту.

Дані, наведені у табл. 1, показують наявність статистично значущого зв'язку між спонтанністю як складовою креативного потенціалу та рівнем розвитку значної кількості життєтворчих здібностей і загальною здатністю до життєтворчості. Сутністю спонтанності особистості, яка самоактуалізується, є свобода, природність, звільнення від зайвих обмежень соціальних норм [4]. Отже, можна дійти висновку, що життєтворчим досліджуваним притаманні спонтанність, що впливає з довіри до себе та оточуючого світу, прагнення до самоактуалізації як до способу життя. При цьому найбільшого значення для розвитку спонтанності мають життєтворчі здібності знаходження смислу життя, самозмінювання та особистісного зростання, перетворення життя на цікавий та захоплюючий процес.

Статистично значущий взаємозв'язок встановлено між життєтворчими здібностями особистості та проявами її автономності (див. табл. 1). Зокрема виявилось, що високий рівень позитивної особистісної свободи та незалежності виявляють особи з високим рівнем розвитку життєтворчих здібностей, пов'язаних із усвідомленням смислу життя, протистоянням проблемам та життєвим перешкодам, цілеспрямованості та рішучості, особистісного зростання та підвищення компетентності у різних сферах, створення нового та оригінального результату у будь-якій діяльності.

Висновки з даного дослідження.

Проведене дослідження дозволило встановити наявність взаємозв'язків між рівнем розвитку життєтворчих здібностей та креативного потенціалу особистості, яка самоактуалізується.

Рівень розвитку життєтворчих здібностей і загальної здатності до життєтворчості можна вважати особистісним корелятом таких важливих складових креативного потенціалу, як креативність, спонтанність та автономність.

Високий рівень креативності виявляють особи з розвинутими здатностями до пошуку смислу власного існування, протистояння життєвим труднощам, прийняття непередбачуваного майбутнього та нового досвіду, особистісного та професійного зростання, перетворення власного життя на привабливий та цікавий процес, саморозуміння та самоусвідомлення.

Спонтанність притаманна особистостям із життєтворчими здібностями до знаходження смислу життя, самозмінювання та особистісного зростання, перетворення життя на цікавий та захоплюючий процес.

Автономність взаємопов'язана з загальним рівнем життєстійкості та життєтворчими здібностями до усвідомлення смислу життя, протистояння проблемам та життєвим перешкодам, цілеспрямованості та рішучості, особистісного зростання та підвищення компетентності у різних сферах, створення нового та оригінального результату у будь-якій діяльності.

Перспективи подальших досліджень мають полягати у визначенні взаємозв'язку життєтворчих здібностей з усіма характеристиками особистостей, які самоактуалізуються, та в уточненні якісних особливостей взаємовпливу процесів життєтворчості і самоактуалізації.

Список літератури:

1. *Большакова А. М.* Опитувальник життєтворчих здібностей / А. М. Большакова // Вісник Нац. техн. ун-ту України "Київський політехнічний інститут". Філософія. Психологія. Педагогіка : зб. наук. праць.–К.:ІВЦ "Політехніка" – 2010.–№ 2 (29).–С. 70–75.
2. *Єрмаков І. Г.* Виховання життєтворчості : моделі виховних систем / І. Г. Єрмаков. – Х. : Вид. група "Основа", 2006. – 224 с.
3. *Леонтьев Д. А.* Жизнетворчество как практика расширения жизненного мира / Д. А. Леонтьев // Материалы сообщений 1-й Всеросс. науч.-практ. конф. по экзистенциальной психологии. – М. : Смысл, 2001. – С. 100-109.
4. *Маслоу А.* Мотивация и личность. 3-е изд. / А. Маслоу. – СПб.:Питер,2008.– 352 с.
5. Психологія і педагогіка життєтворчості / Міністерство освіти України, Ін-т змісту і методів навчання, Ін-т педагогіки АПН України, Інститут соціології НАН України. – К. : 1996. – 792 с.
6. *Сохань Л. В.* Складові життєтворчості / Л. В. Сохань // Психологія і педагогіка життєтворчості. – К. : Ін-т змісту і методів навч., 1996. – С. 156–203.
7. *Сухоруков А. С.* Жизнетворчество и формы движения смысловой системы личности [электронный ресурс] / А. С. Сухоруков // Конференция Lomonosov 1996 – Режим доступа: <http://psychology.ru/lomonosov/tesises/cu.htm>, свободный.
8. *Теплов Б. М.* Способности и одарённость / Б. М. Теплов // Психология индивидуальных различий. – М. : ЧеРо; МПСИ, 2002. – С. 262–272.
9. *Яновская Л.В.* Способность к жизнетворчеству как психологическое понятие / Л.В. Яновская, М.И. Яновский // Вісник Донецького нац. ун-ту. Серія Б. Гуманітарні науки. – 2008. – № 2. – С. 279–284.

References:

1. *Bol'shakova, A.* (2010), "Life-creation abilities questionnaire", *Visnyk Nats. tekhnich. un-tu Ukrainy "Kyivs'kyj politekhnichnyj instytut". Filosofii. Psykholohiia. Pedagogika : zb. nauk. prats'*, Kyiv, vol. 2 (29), pp. 70–75.
2. *Yermakov, I.* (2006), "Education of life-creation : models of the education systems", *Kharkiv*, 224 p.
3. *Leont'ev, D.* (2001), "Life-creation as a practice of the life world expansion", *Materialy soobshhenij 1-j Vseross. nauch.-prakt. konf. po jekzistenci-al'noj psihologii*, Moscow, pp. 100–109.
4. *Maslou, A.* (2008), "Motivation and personality", *SPb*, 352 p.

5. Ministry of education and science of Ukraine (2008), “Psychology and pedagogics of life-creation”, Kyiv, 792 p.

6. *Sokhan', L.* (1996), “Constituents of life-creation”, *Psykhologhiia i pedahohika zhyttietvorchosti*, Kyiv, pp. 156–203

7. *Suhorukov, A.* (1996), “Life-creation and forms of the motion of the personal sence system”, *Konferencija Lomonosov 1996*, available at: <http://psychology.ru/lomonosov/tesises/cu.htm>, svobodnyj.

8. . *Теплов, В.* (2002), “Abilities and talant”, *Psihologija indi-vidual'nyh razlichij*, Moscow, pp. 262–272.

9. *Janovskaja, L.* (2008), “Life-creation abilities as the psychological concept”, *Visnik Donec'kogo nac. un-tu. Gumanitarni nauki*, pp. 279–284.

Стаття надійшла до редколегії: 1.11.2016